
Verwachting en Vervulling

- over de historisch-theologische wortels van ons werk -

Een goddelijke opdracht

En ... een kerkelijke opdracht

Hoewel het werk onder het Joodse volk ons als deputaatschap is opgedragen door onze generale synode, moeten we toch hogerop zien om te beseffen dat het niet om mensenwerk maar om Gods werk gaat. In 1992 heeft onze synode een commissie ingesteld die zich moest bezinnen op 'de taak van onze gemeenten betreffende de Evangelieverkondiging aan Israël'. In het slotconclusies van het rapport, dat uitgebracht is op de vervolgsynode in 1993, is er op gewezen dat het in Gods Woord geen vraag is geweest of het Evangelie verkondigd moest worden onder het Joodse volk. Wel leefde de vraag hoe dit gestalte moest krijgen. De overtuiging is verwoord dat 'de liefde tot hun zaligheid, vergezeld van gebed voor Israël, in het hen verwekken tot jaloesheid, in verootmoediging voor de Heere en door verkondiging van het Evangelie, gepaard gaande met daadwerkelijke hulpverlening.' In het mandaat dat in 1996 het toen ingestelde deputaatschap werd meegegeven is een en ander op de volgende wijze verwoord:

1. *Voortgaande bezinning op de plaats van het volk Israël in het licht van de Heilige Schrift en op onze kerkelijke opdracht ten aanzien van dit volk.*
2. *Het verkondigen van het Evangelie onder het volk Israël, waar ook ter wereld daartoe een deur geopend wordt, en het geven van diaconale steun waardoor de verkondiging van het Evangelie bevorderd wordt in samenwerking met het Deputaatschap tot Hulpverlening in Bijzondere Noden.*
3. *Het wekken van liefde tot het volk Israël binnen onze gemeenten, het stimuleren van belangstelling voor onze kerkelijke opdracht en het bestrijden van anti-semitisme vanuit christelijk perspectief.*

Het feit dat de synode de Heilige Schrift nadrukkelijk vermeldt als de bron voor de kennis van onze opdracht, verduidelijkt dat we ons steeds tot Gods Woord moeten wenden om te weten waar en hoe we moeten handelen.

Bezinning

Opmerkelijk is het dat in de laatste decennia de aandacht voor het Joodse volk bijzondere proporties heeft aangenomen. Sinds de Tweede Wereldoorlog en de stichting van de staat Israël is er een voortdurende en nog steeds groeiende belangstelling voor dit volk dat van alle andere volkeren onderscheiden is. Steeds blijkt Israël in het brandpunt te staan van de aandacht van de wereldpolitiek. Welke verwachting koestert men toch van deze jonge staat, die zulke oude wortels heeft?

Uitermate verdrietig is het dat het antisemitisme kennelijk nieuwe vormen lijkt aan te nemen en de wereldopinie dermate daardoor beïnvloed wordt dat het een zeldzaamheid wordt ergens een artikel te vinden dat het goede zoekt voor het Joodse volk. Maar ook wie het goede zoekt mag zich afvragen welke drijfveer daarachter zit.

Ook wij mogen en moeten ons bezinnen op de gronden van onze verwachting en de drijfveren die ons bewegen om de vervulling ervan te zoeken. Graag willen we van die bezinning hier een korte verantwoording geven.

Onvervulde beloften

God heeft met Abraham en zijn zaad het genadeverbond opgericht. Het is in feite een nieuwe vorm voor een bestaand verbond, waarvan God Adam al het wezen openbaarde in een eerste belofte over het komende Vrouwenzaad. Calvijn tekent al aan dat het niet juist is bij deze tweede bedeling slechts aan Abrahams geestelijk zaad te denken; de besnijdenis is een teken voor het verbondsvolk, dat voortkomt uit Abrahams natuurlijk zaad. Er is dus nog een relatie met dit verbond voor Abrahams natuurlijk zaad.

Op veel plaatsen in het Oude Testament – met name door de profeten – wordt gesproken over een ‘rest’, of ‘overblijfsel’ dat God heeft; zie onder andere Jesaja 10:22; Jeremia 23:3 en Micha 2:12. In de laatste tekst heet ‘gans Jakob’ ook ‘het overblijfsel van Israël’.

De beloften met troost aangaande de wederkeer betreffen ‘de rest’, ‘het overblijfsel’; (vgl. Jes. 35). De vraag kan gesteld worden of deze betrekking hebben op een natuurlijk overblijfsel of op de Kerk in het Nieuwe Testament, of op beide. Een soortgelijke vraag is of de scheiding tussen Ismaël en Izak slechts van betekenis is voor natuurlijke volken, of betrekking heeft op tweeërlei kinderen des verbonds, of dat beide aan de orde is (Gen. 17:21).

Duidelijk is in het Oude Testament dat de heidenen erbij betrokken worden in verschillende beloften (Jes. 2:2; 49:6). Onze kanttekenaren betrekken meestal de beloften op de Kerk van het Nieuwe Testament, maar denken dan ook aan een kerk uit Joden en heidenen. Al gaat het over één kudde en één Herder, toch betekent dat niet we overal zonder meer voor Israël, of voor het overblijfsel de kerk kunnen invullen. Het is zeer wel mogelijk dat bepaalde beloften perspectief bieden voor de toekomst en een eerste vervulling vinden in de wederkeer uit ballingschap, een tweede in de kerk van het Nieuwe Testament en een derde in de toebrenging van Israël voor de

voleinding der eeuwen (zie onder andere de beloften in Jes. 54; Jer. 31; Ezech. 34; 37; Hos. 1; Zach. 8).

Het komend Koninkrijk

In de tijd van het Oude Testament zijn er Joodse dromerijen over een komend aards vrederijk. De Heere Jezus heeft er in Zijn dagen al veel mee te stellen gehad als ze Hem met geweld wilden nemen om Hem koning te maken (Joh. 6:15). Ook bij de intocht in Jeruzalem, kort voor Zijn lijden liep de schare met Hosanna-geroep te hoop (Matth. 21:9). Zelfs zijn discipelen zaten soms in een verkeerd spoor (Matth. 20:21; Hand. 1:6). De Heere Jezus heeft herhaaldelijk onderwijs gegeven over de aard van Zijn geestelijk koninkrijk. Denk onder andere aan wat Hij Pilatus geantwoord heeft op de vraag naar Zijn koningschap: 'Mijn koninkrijk is niet van deze wereld' (Joh. 18:36).

Paulus heeft in de praktijk van zijn zendingswerk altijd eerst de synagoge bezocht, voordat hij zich tot de heidenen keerde (Hand. 13:5, 14; 14:1, 16:3, 13, etc.). Hij schrijft van het Evangelie dat het *een kracht Gods is tot zaligheid, een iegelijk die gelooft, eerst de Jood en ook de Griek (Rom. 1:16b)*. Toch heeft hij ook met droefheid moeten vaststellen dat het oude bondsvolk zich van zijn Messias afkeerde (Rom. 9:25-33). De Heere heeft hem evenwel bemoedigd en hij mag de verborgenheid bekend maken dat God Zich in de laatste tijden weer zal wenden tot hen, die Hij 'bemint om der vaderen wil (Rom.11:28).' Het beeld van de olijfboom en de afgehouden natuurlijke takken, die weer ingeënt zullen worden, is duidelijk. En wat onze kanttekenaren zeggen bij Romeinen 11:26, namelijk dat er 'niet enige weinigen, maar een zeer grote menigte en gelijk als de ganse joodse natie' zalig zullen worden, is op dit Godswoord gegrond. Het zal gebeuren door de prediking van het Evangelie als middel, schrijven zij ook en hun rechtvaardiging zal niet anders dan de onze kunnen zijn: door het geloof. We vinden in Gods Woord geen twee-wegenleer. Toch moeten we ook hier vasthouden aan de Schriftuurlijke leer van de predestinatie. Al zal de massa van de Joden tot Christus bekeerd worden, ook dan blijft gelden dat 'die niet allen Israël zijn, die uit Israël zijn' (Rom. 9:6). Duidelijk is, dat de bekering van meer belang wordt geacht dan de terugkeer. Onze kanttekeningen bij de Statenbijbel spreken niet uitdrukkelijk over terugkeer. Duidelijk is ook dat in Hebreeën en Openbaringen onder 'Jeruzalem' verstaan wordt het Koninkrijk Gods. Wel hebben vele van onze vaders – denk met name aan de puriteinen en aan Koelman en Brakel! – geleerd dat veel Schriftplaatsen in het Oude Testament wijzen op een terugkeer. Graag laten we op reformatorische wijze de exegese vrij. Anderzijds zien we dat het volk voor een groot deel al teruggekeerd is! Zouden we dan niet bijzonder uitzien naar de beloofde bekering?

Anti-judaïsme is geen antisemitisme

Er gaan de laatste tijd stemmen op om het antisemitisme op rekening te schrijven van Bijbelschrijvers. Ze zouden in hun uitlatingen hiertoe aanleiding hebben gegeven. Anti-joodse passages zouden een spoor van bloed en tranen hebben getrokken door de kerkgeschiedenis. Ongetwijfeld is hier sprake van een verwarring tussen anti-judaïsme en antisemitisme. Anti-judaïsme is een wezenlijk onderdeel van het Nieuwe Testament. Die zalig willen worden door het doen van de werken der wet, worden veroordeeld en bestreden, zowel door Christus als door Paulus. De bewijsplaatsen zijn overal te vinden. Die dit negatief duiden, verwerpen het Christendom ten diepste en kiezen voor het Jodendom. Zelfs uitdrukkingen als in de brief aan

Smyrna, waar de Heere Jezus spreekt over een 'synagoge des satans' (Openb. 2:9) moeten niet antisemitisch uitgelegd worden. Ook Petrus wordt wel 'satanas' genoemd (Matth. 16:23).

Antisemitisme richt zich niet tegen beginselen, maar tegen personen en dit is altijd te veroordelen. Het Evangelie predikt liefde, ook voor vijanden.. Bij afkeer van de Joden, keert de kerk zich naar de heidenen, maar ze zien de kerk dan niet overgaan tot vervolging van de Joden.

We verwerpen hartgrondig de beschuldiging dat de Bijbel zou aanzetten tot Jodenhaat of antisemitisme. Wel wordt dit boze beginsel voor het eerst in de Bijbel beschreven, namelijk in het boek Esther. Daar lezen we hoe Haman het Joodse volk haat en wil uitroeien. Zijn duivelse listen tonen aan dat het boze beginsel van het antisemitisme zijn oorsprong vindt in de wortelzonde van de hoogmoed.

Als later in de kerkgeschiedenis het antisemitisme toch opbloeit, dan heeft dit geen legitieme wortels in de Bijbel. De woorden van Mattheüs 27:25: *Zijn bloed kome over ons, en over onze kinderen!* zijn daar wel voor misbruikt, maar dit kan alleen uit onbegrip. Al was het sanhedrin zelfs bang dat dit bloed een oordeel kon brengen (Hand 5:28), Christus' bloed is geen martelarenbloed dat om wraak roept, zoals het bloed van Abel, maar het spreekt betere dingen: het roept tot de hemel om verzoening (Hebr. 12:24)!

De breuk tussen de Kerk en het Joodse volk

Joodse vijandschap tegen de Christenen

De eerste Christenen waren afkomstig uit het Jodendom. De Joden hebben zich fel tegen hen verzet. Ze werden als een Joodse sekte gezien (*Hand. 24:5, 14; 28:22*). Dit is te verklaren uit het feit, dat deze Christenen de Mozaïsche wetten onderhielden. Ze hadden wel als bijzonderheid, dat ze volgelingen waren van Jezus van Nazareth, maar had de sekte van de Essenen ook haar bijzonderheden niet?

Wel was er van officiële Joodse zijde een felle vijandschap tegen de leer die de Heere Jezus bracht, wat tot uitdrukking kwam toen men Hem aan Pilatus overleverde om gekruisigd te worden. Daarna heeft het sanhedrin zich gekeerd tegen Zijn volgelingen (vgl. *Hand. 5*). Onbegrijpelijk voor de Joden is, dat de Christenen leren dat de wet vervuld is (*Hand. 6:13, 14*).

De vijandschap van de Joden kreeg een extra dimensie, toen ze bemerkten dat Paulus ook de heidenen het Evangelie verkondigde (*Hand. 13:50*). De (valse) beschuldiging tegen hem luidde dan ook, dat hij 'heidene' in de tempel zou hebben gebracht (*Hand. 21:28; 29:21 en 22*). Toen ze bemerkten, dat de heidenen ook tot deze 'sekte' mochten behoren, zagen zij daarin een reden om er zich te feller tegen te keren.

Dit alles kreeg nog duidelijker gestalte toen de Christenen uit de Joden niet meededen met de vrijheidsstrijd tegen de Romeinen. Zij deelden de Messias-verwachting van het fanatieke verzet niet, terwijl dat daarin haar kracht zocht, en weken uit naar Pella.

Na de dood der apostelen groeide en bloeide de kerk in veel plaatsen in het Romeinse rijk. Al spoedig bleek dat men in deze voor alle godsdiensten zo verdraagzame tijd de Christenen niet kon verdragen. Toen er vervolgingen tegen hen losbarstten, was het opmerkelijk dat die zich niet tegen de Joden keerden. Sommige schrijvers zeggen zelfs dat in het begin van de vervolgingen dikwijls Joden optraden als aanklagers van Christenen bij de heidense overheid. In de martelaarsakte van Polycarpus, de bisschop van Smyrna, komen we zo'n passage tegen. Daarin staat dat de joden op twist uit waren en de resten van Polycarpus' verbrande lichaam wilden verdelgen.

Opmerkelijk is, dat de Christenen zich niet op gelijke wijze hebben opgesteld tegen de Joden. Ziet men in de kerkgeschiedenis nogal eens dat afscheidingsbewegingen zich fel afzetten tegen de kerk waar ze zijn uitgegaan, de Christenen hebben zich aanvankelijk niet afgezet tegen de Joodse kerk. Slechts in enkele apologetische geschriften zijn sporen van opkomende haat en vijandschap, maar meestal is het niet meer dan een verdediging van het christendom en een poging om Joden te bekeren

De vervangingsgedachte in de Oude Kerk

Sinds de kerk naast het Jodendom kwam te staan en pogingen tot bekering van Joden op niets uitgelopen waren, groeide de gedachte dat de kerk in de plaats van Israël gekomen was. Deze zongenaamde vervangingsgedachte, kwam al op in de tijd van de apostolische vaders (de brief van Barnabas). Men achtte daarbij Gods verbond en beloften niet meer voor Israël van toepassing, maar alleen voor de kerk.

Justinus Martyr beschrijft deze gedachte uitvoerig in een dialoog met de Jood Trypho. De kerk is het nieuwe Israël. De Heilige Schrift behoort niet meer aan de Joden, want zij verklaren Gods Woord verkeerd. In dit geschrift zijn sporen van Jodenhaat, in de lijn van de Romeinse geschiedschrijver Tacitus. De Joden worden meedogenloos, dom, blind en sluw genoemd.

In een ander geschrift, *Adversus Judaeos*, wordt ook betoogd, dat de kerk de plaats van Israël gekregen heeft. De Joden hebben de profeten en Jezus gedood en hebben hun lijden verdiend. De erfenis is hun ontnomen en het verbond en het heil zijn nu voor de heidenen. Toch weerklinkt nog de oproep tot de Joden om zich te bekeren en het bloed van hun handen te wissen.

Origenes had een opmerkelijk milde houding tegenover de Joden. Hij zag hen nog als degenen, 'die de woorden Gods zijn toebetrouwd'. Hij verdedigde hen tegenover de heidenen en vond, dat ze met de heidenen in het geestelijk Israël, de kerk, moesten worden opgenomen.

Ook Hiëronymus verwachtte dat de verwerping van de Joden naar Romeinen 11 een einde zou nemen en dat ze in het Koninkrijk Gods zouden ingaan.

Vooraf Augustinus' opvattingen hebben een grote invloed gehad op de gedachten over het Joodse volk voor de kerk in de Middeleeuwen en ook nog daarna.

Hij ziet het volk Israël als een fase in de historie van het Godsrijk. Het volk is typisch van karakter, dus symbolisch van aard, een voorafbeelding van de kerk; daarom had het een bijzondere plaats tussen de volken. De profetieën over Israëls herstel verstaat hij geestelijk. Het ware Israël is het volk Gods uit alle eeuwen en alle volken, zo vindt hij. Hij acht de Joden ook schuldiger dan

heidene, vanwege de dood van Jezus, maar hij zegt ook dat hun de schatten des verbonds zijn toebetrouwd, ook al hebben ze de Heere der heerlijkheid gekruisigd.

Augustinus vindt dat geen haast behoeft gemaakt te worden met de bekering der Joden. Hij tekent hen soms zelfs met nog scherper woorden dan de heidense Tacitus, namelijk als ijdel, hoogmoedig, boosaardig en wreed. Toch zet hij niet aan tot een openlijke strijd tegen de Joden, wat hij wel wilde tegen sommige ketters, zoals de Donatisten. Augustinus wilde niet dat Christenen zich boven de Joden zouden verheffen, maar ze moesten toch met liefde over hen spreken. Voor hen als volk is geen geluksstaat te wachten, maar wel zullen velen van hen worden toegebracht tot het heil in Christus. Ze staan ook weer niet bij de heidenen achter, maar zullen zalig worden door de genade Gods. Hij verwachtte geen terugkeer van de Joden naar het Heilige Land.

Haat en geweld tegen de Joden

In het Oosten is tekenend voor de houding van Grieks-Orthodoxe Kerk tegenover de Joden, de houding die Johannes Chrysostomus tegenover hen heeft aangenomen. Hun rol voor de heilsbedeling was uitgespeeld en hij gebruikte in zijn retorische preken niet weinig beschimpingen en lasteringen aan hun adres. Hij wilde dat men Joden niet zou groeten en verbod ten strengste dat men in hun synagogen zou komen.

In de vroege Middeleeuwen blijven de opvattingen ten aanzien van de Joden over het algemeen zoals ze in de nadagen van het Romeinse rijk waren. Hoewel ze duidelijk bij de Christenen werden ten achter gesteld, werden ze toch geduld. Keters en heidenen werden voor de keus gesteld: gedoopt of gedood. De Joden mochten evenwel hun godsdienst blijven belijden, al mochten ze geen nieuwe synagogen bouwen. Er is sprake van een min of meer vriendschappelijke omgang, waarbij van zendingssijver van de zijde der Christenen geen sprake is. De Joden worden geduld tot de tijd van de Kruistochten.

Toen de Kruistochten gepredikt werden, werd ook openlijk de haat tegen de Joden gepredikt. De legers werden opgeroepen eerst de Joden en daarna de Saracenen uit te roeien. Men achtte de Joden de moordenaren van Gods Zoon te zijn en niet alleen in Palestina, maar ook in West-Europa zijn veel joodse gemeenschappen uitgeroeid.

Bernhard van Clairvaux maakte een gunstige uitzondering: Hij wekte op de Joden ongemoeid te laten, omdat ze "levende woorden van de Heilige Schrift" zijn. Bernhard geloofde, dat zij na de bekering van de massa der heidenen, ook tot bekering zouden komen. Daarom mochten zij niet worden uitgeroeid. Hij wekte evenwel niet op tot Evangelieprediking onder de Joden. Daartoe achtte hij het de tijd nog niet.

Na de kruistochten werd overal de Jodenhaat steeds aangewakkerd. Op allerlei wijze wordt het het volk ingeprent, dat Joden onbetrouwbaar zijn. Ze zouden bronnen en putten vergiften en schuldig zijn aan de zwarte dood (de pest), waaraan in drie jaar tijd meer dan een derde van de

Europese bevolking bezweek. De beschuldiging werd verbreid dat joden christelijke kinderen vermoordden en hun bloed verwerkten in het ongezuurde Pesachbrood.

De joden werd verboden aan het gildewezen deel te nemen en ze werden verstoten uit allerlei maatschappelijke posities, zodat niets dan de geldhandel voor hen overbleef. Daardoor ontstonden weer nieuwe haatgevoelens, werden ze beschuldigd van woekerrente en ontstond het beeld van de jood als 'aasgier' en 'bloedzuiger',

Ze kwamen in getto's en in een maatschappelijk isolement, werden gedwongen zich in hun kleding te onderscheiden en stonden dikwijls aan vreselijke vervolgingen bloot. Het was een zeldzaamheid als iemand het voor hen opnam.

De Reformatie over de Joden

Luther en de Joden

De reformator Luther schreef een boekje onder de titel *Dass Jesus ein geborener Jude sei* (1523), waarin hij benadrukte dat de Joden Zijn vlees en bloed waren. De Christenen hadden hen verkeerd behandeld; geen wonder dat ze niet bekeerd waren. Met liefde moest men hen trachten te bekeren. Niet dat hij geloofde in de bekering van heel het volk, maar hij wilde - en hoe lang was dat geleden? - middelen gebruiken om Joden tot bekering te brengen. De felle uitdrukkingen die Luther ook over de Joden bezigde - b.v. 'hulptroepen van de duivel' - moeten gezien worden in het licht van de plaats die hij ze zag innemen tegenover Christus en de Zijnen. Er is alleen verwachting voor hen door bekering. Hij wilde hen geen plaats geven naast de Christenen, maar ze moeten Christen worden. Daarom heeft Luther zich aanvankelijk verzet tegen het verdrijven van Joodse gemeenschappen uit Duitse steden. Hoe konden ze bekeerd worden als ze verdreven waren? Men moest vriendelijk tegen hen zijn. Hij hoopte zo op hun bekering. Als de beelden uit de kerken waren, was toch de voornaamste verhindering voor hun bekering weggenomen? Ze moesten zijn medestanders worden voor de Reformatie

Toen de bekering van Joden uitbleef, gaf Luther zijn teleurstelling in 1542 gestalte in een fel geschrift tegen hen: *Von den Juden und ihren Lügen*. Hij sprak toen van een scherpe barmhartigheid tegen de 'dorstige bloedhonden en moordenaars van het ganse Christendom' en kwam tot felle antisemitische uitspraken, die door het Nazi-regime in onze eeuw vele keren - in ander verband! - aangehaald en uitgewerkt werden. Luther keurde het toen goed dat synagogen, scholen en huizen van de Joden verbrand werden, met hun Talmoed en gebedenboeken. Hij wilde hen wel in werkkampen zien met dwangarbeid om ze zo samen te drijven met het oog op... hun bekering! Dit laatste bleef hem toch voor ogen staan - en dat in grote tegenstelling met de latere moordenaars van het Joodse volk. Evenwel kwam hij niet los van middelen die aan de Middeleeuwse Jodenhaat doen denken.

Andere Lutheranen, als Osiander en Jonas spraken heel anders over het Joods volk. Ze zeiden dat de Christenen gasten zijn in het huis van Abraham, dat ze Israël ingelijfd zijn en met bekeerde

Joden één lichaam waren van Christus. Joden en Christenen hebben in hun visie één voorgeschiedenis en toekomst. Zij achtten dat de kerk tegenover de Joden verplicht was er zoveel mogelijk te redden van hun zinkende schip.

Calvijn en de Joden

Calvijn staat in de traditie van Augustinus als het gaat om de theologische plaats die hij Israël toekent. Soms schijnt het dat Israël geheel afgedaan heeft; God gaat door met de kerk. Toch ziet hij ook dat Gods zegen om Zijn belofte op Israël blijft. God blijft getrouw, door al hun ontrouw heen. Hij zei allereerst dat God hen verworpen had om hun ongelof; zij hadden immers de ware Messias verworpen. Het Evangelie was aan de heidenen overgedragen en Israël was van Gods verbond vervallen. Toch zag hij ook dat de Joden de beminden bleven om der vaderen wil. Gods verbondstrouw is sterker dan de ontrouw van Israël. Het fundament van Gods verbond met hen is Christus en zij hebben de leer van de rechtvaardigheid door het geloof ontvangen. Calvijn zag de kerk niet bij Pinksteren beginnen, maar in het Paradijs. Hij hield vast aan de eenheid van Gods genadeverbond. Er is in verschillende tijden slechts verschil in bediening. Zo behoorde Abraham, maar ook Israël tot de kerk. De volkeren worden naast Israël ingeënt in het verbond. Eigenlijk draagt het volk Gods door alle eeuwen heen de naam van 'Israël'; na Pinksteren bestaat dit uit Joden en heidenen. Door de kracht van Gods verkiezing zullen er nog steeds Joden worden toegebracht tot het geloof in Christus en dus tot de kerk. 'Wie zou dan de Joden van het deelgenootschap aan Christus durven uitsluiten, daar wij horen dat met hen het verbond des Evangelies gesloten is, welks fundament Christus is,' schrijft hij. Calvijn verwachtte een wending onder de Joden vanwege Gods verbondstrouw, zonder hier een concrete invulling aan te geven. Zijn verwachting was gebed in het verbond, waar alle gelovigen in zijn begrepen.

Calvijn heeft in zijn geschriften nogal eens uitdrukkingen voor de Joden gebruikt die in onze tijd aanleiding zouden geven tot een aanklacht bij de overheid. Hij noemt hen soms 'dolle en gemene honden, beesten, een vervloekt geslacht en afvalligen'. We moeten dit zien in het licht van het spraakgebruik van die tijd. Men was niet gewend om in godsdienstdisputen of strijdschriften zijn (geestelijk) zwaard in fluweel te wikkelen. Calvijn verweet hen dat zij Christus niet erkenden als het middelpunt van Gods Woord. Zij weigerden de Immanuëlprophetie Messiaans uit te leggen, zij vervalsen de tekst van het Oude Testament, verwierpen niet radicaal de reïncarnatieleer en waren hebzuchtig. Toch schreef hij ook dan in positieve zin over hen. Zo waarschuwde hij ervoor de Joden te verachten. In een Pinksterpreek wekte hij op hen te onderwijzen en gaf hij aan wat de inhoud van dit onderricht zou moeten zijn.

Bij Romeinen 11:26 tekende Calvijn aan: 'Velen verstaan dit van het joodse volk, even alsof Paulus zeide dat de religie nog onder hen opgericht zou worden gelijk tevoren. Maar onder de naam Israël versta ik het ganse volk Gods, opdat de zin zij als volgt: Als de heidenen ingegaan zijn, zullen ook de joden zich uit de afwijking tot de gehoorzaamheid des geloofs begeven, en alzo zal de zaligheid aan het ganse Israël Gods volbracht worden, dat uit beide volken moet verzameld worden; doch alzo dat de joden de eerste plaats behouden, als de eerstgeborenen in het huisgezin Gods... Voorts, hoewel in deze profetie verlossing beloofd wordt aan het geestelijke volk Gods, waaronder ook de heidenen vervat worden, nochtans dewijl de Joden de eerstgeborenen zijn, zo moest dat wat de profeet verkondigt, voornamelijk in de Joden volbracht worden. Want dat de Schrift ook het ganse volk Gods Israëlieten noemt, dat wordt

de uitnemendheid van dit volk toegegeven, hetwelk God boven anderen gesteld heeft. Bovendien zegt hij bij name, dat de Verlosser tot Zion zal komen, aanziende het oude Verbond. Hij zegt ook daarbij, dat die in Jakob zullen verlost worden, die zich van hun overtreding bekeren. Met welke woorden God Zich duidelijk enig zaad toerekent, opdat de verkiezing in het uitverkorene en bijzondere volk krachtig zij.'

Calvijn zag geen bekering als volk, zeker niet zoals de chiliasten, maar al rekende hij op een niet-nationale bekering, kennelijk dacht hij toch wel aan een massale bekering. Daarbij zouden ze door eenzelfde geloof gerechtvaardigd worden als de heidenen. Israël behield voor hem een eerste plaats, als oudste broeder!

De Nadere Reformatie en de Joden

Een aparte plaats

De beweging van de Nadere Reformatie heeft veel belangstelling en verwachting voor het Joodse volk gehad. In zeventiende eeuw waren er veel Joodse immigranten. Onder andere door de val van Antwerpen in 1585, maar ook door verbanning uit andere landen kwamen Spaanse en Portugese Joden (sefardiem), zowel als Hoogduitse en Poolse Joden (aschkenaziem) naar ons land. In vergelijking met andere landen was de positie van Joden in onze samenleving heel wat beter; men liep hier tenminste geen gevaar voor lijf of goed. Dat de remonstranten klaagden dat de Joden heel wat beter behandeld werden dan zij, illustreert de betrekkelijke vrijheid die ze genoten. Enerzijds is er wel sprake van een gereserveerde houding ten aanzien van de uitoefening van hun godsdienst. In de theologische literatuur van de kerk in die dagen vindt men herhaaldelijk apologetische passages tegen de 'perfidia' van de Joden (o.a. bij Voetius, Hulsius, Hoornbeek, Spanheim, e.a.). Toch moeten we deze niet plaatsen in het kader van het anti-semitisme, maar zien als aanvallen tegen de ontsporingen van de Bijbelse leer. Men zocht de rechtzinnige leer tegen alle dwalingen af te schermen door de ketterijen te beschrijven en te weerleggen en daarbij kreeg ook het in ons land opbloeiende Jodendom zijn beurt. Anderzijds was er ook een herkenning van het oude volk van de Bijbel. Door hun aanwezigheid was er wellicht ook sprake van een toenemende studie van Judaïca en oosterse talen. In Hellenbroeks commentaar op Jesaja staan honderden citaten uit rabbijnse geschriften, ongetwijfeld door contacten met Joodse literatuur en kennis van de talmoedische geschriften.

Voetius en Hoornbeek

Voetius' heeft in zijn geschriften aandacht voor de on vervulde profetieën voor Israël, voor de roeping die de kerk heeft voor de evangeliieverkondiging onder het joodse volk, maar ook voor de algemene, kerkelijke en politieke middelen die daarvoor moeten worden aangewend. Veel informatie over de joodse religie heeft Hoornbeek verzameld en de vooroordelen die bij joden leefden ten aanzien van het christendom zijn nog werkelijkheid. Met de opsomming ervan kan ieder die met Joden wil spreken over de belangrijkste zaken van hun en ons leven,

nog zijn voordeel doen! Indrukwekkend is hier ook de uitvoerige beschrijving van de middelen die Hoornbeeck aanwijst tot gebruik voor de bekering van het Joodse volk tot Christus.

Jacobus Koelman

Jacobus Koelman meende dat ongeveer honderd jaar geleden het zogenaamde 'duizendjarige rijk' begonnen was. De kerk ging dus een bloeitijd tegemoet en deze zou uitlopen op een nationale bekering van de Joden. Hij geloofde vast dat Juda en Israel zouden terugkeren naar hun eigen land en ook samengevoegd zouden worden.. Eerst zou, onder de vijfde fiool, de afgoderij van Rome weggenomen worden, als hinderpaal voor die bekering. Onder de zesde fiool zou de macht van de Turken verbroken worden. Daarna verwachtte hij de bekering van de Joden, de 'koningen van de opgang van de zon', naar Openbaringen 16:12. Koelman verzette zich tegen de sektarische gedachte dat tempel en offerdienst hersteld zouden worden. Hij stelde de vleselijke dienst van het Oude Testament al voorafgaand aan de geestelijke van het Nieuwe Testament. De herbouw van de tempel zou niets zijn dan 'het heerlijk geestelijk huis', dat Gods gemeente uit Jood en heiden zou worden. Daarna verwachtte hij de vreselijke eindstrijd (Ezech. 38,39) waarbij God het zou opnemen voor kerk en Israël tegen de gemeenschappelijke vijanden.

Bij Koelman vinden we meest een letterlijke exegese van Oudtestamentische profetieën over het Joodse volk en ook een verwachting in een nationale bekering. Toch is hij ook van gedachte dat het Joodse volk in de kerk zal worden opgenomen en dat hun heerlijke toekomst een geestelijke is.

Wilhelmus à Brakel

Wilhelmus á Brakel achtte de heerlijke toekomst van de kerk geheel toekomstig, zo lezen we in het derde deel van zijn *Redelijke Godsdienst*. Op grond van Romeinen 9 tot 11 is hij van mening dat de gehele Joodse natie tot bekering zal komen. God zal Zijn verbond met Zijn volk niet verbreken en Zijn beloften aan hen vervullen. Brakel toont uitvoerig aan dat Paulus onder Israël de gehele Joodse natie verstaat en niet de kerk uit het Nieuwe Testament. Die verharde Joodse natie zal niet altijd verstoten blijven. God zal ze nog eens bekeren en tot Zich brengen. Toch zag Brakel die nationale bekering (Rom. 11:25-27) niet als een voor ieder waarachtige bekering en schrijft: 'niet datse allen waerlijk wedergeboren, en de eeuwige zaligheyt souden deelachtig worden; maer datse alle erkennen en belyden souden dat Jesus is de Christus, de beloofde Messias, de Zaligmaker.'

Brakel geloofde ook dat het Joodse volk terug zou keren naar Palestina, maar niet dat de tempel herbouwd zou worden, of 'dat daer de vorighe wyze van Godtsdienst gepleeght sal worden; die voor Christus komst voorbeeldende was, als of die alsdan nabeeldende soude zyn; dat Israël als dan het gebiedt over de gansche wereltd hebben sal, en diergelyke dingen, die de Joden haer verbeelden, en sommige Christenen droomen.' Wel denkt hij dat ze een zelfstandige en goedaardige republiek zullen vormen met een heerlijke regering in een vruchtbaar Kanaän en dat de inwoners uitstekend godzalig zullen leven en deel zullen uitmaken van de heerlijke staat der Kerk in de duizend jaren die beloofd zijn.

Brakel beëindigt zijn verhandeling over de toekomst van de Joodse natie met te zeggen dat hij dit niet als een 'stofte van speculatie' ziet, maar hij wil dat men in verschillende plichten werkzaam is tot dit doel. Allereerst wil hij dat men God verheerlijkt om Zijn verbondstrouw. Vervolgens zegt hij dat men de Joden niet mag verachten. Dit is al genoeg gebeurd; we moeten

niet hooggevoelende zijn, maar vrezen en hen met liefde tegemoet treden. In de derde plaats wekt hij op tot medelijden met hun staat; ze vergenoegen zich met een godsdienst die die naam niet waardig is; in de staat waarin zij leven worden ze niet zalig, maar worden ze verdoemd. In de vierde plaats moet men bidden om hun bekering. In de vijfde plaats moet men door en heilig leven hen tot jaloersheid verwekken. Men moet toenadering zoeken door een vriendelijk gesprek. Men moet over de Messias spreken, maar ook over de verschrikkelijkheid der zonde en over de verdoemenis. We moeten hen tonen dat zij niet door de werken gerechtvaardigd kunnen worden voor God. We moeten hen uit het Oude Testament aantonen dat alleen de Messias voor hun zonden kan voldoen, aldus Brakel.

Geen chiliasme

Dikwijls is Brakel vanwege zijn toekomstverwachting een chiliast genoemd. Sommigen hebben er zelfs ook Koelman toe gerekend. Daar is veel tegenin te brengen, zoals ik in mijn studie over *De toekomstverwachting van de Nadere Reformatie* (Kampen 1990) heb aangetoond. De echte chiliasten zaten niet in de kerk, maar zijn te vinden in sektarische kringen. Zij meenden dat er een geheel andersoortige tijd aanstaande was en ook dat die heel dichtbij was. Men verwachtte door een ommekeer van de bestaande orde, die men soms zelfs op revolutionaire wijze wilde bevorderen (bijv. de Quintomonarchianen) een vreedrijk waarin het Joodse volk een centrale plaats zou krijgen. Contacten die men zocht met de Joden om hen te bekeren (bijv. door Serrarius en Galenus Adriaansz. de Haan) hadden dan ook tot doel deze omwenteling te bevorderen.

Wie de opvattingen van allerlei sectariërs, zoals labadisten, collegianten en quintomonarchianen, vergelijkt met de gedachten die binnen de kerk verkondigd mochten worden, zal het opvallen dat er veel wezenlijke verschillen bestaan tussen de toekomstverwachting buiten de kerk en die van onze oudvaders. De laatsten bleven binnen het kader van de gereformeerde belijdenis.

Binnen de kerk van de zeventiende eeuw komt men de opvatting, dat de Joden een andere heilsbedeling zouden krijgen (met b.v. herbouw van de tempel) niet tegen. Toch doet men de gereformeerde geloofsleer van die dagen ook geen recht als men ze onder de naam wil brengen van een 'vervangings-theologie', waarbij het Joodse volk zou hebben afgedaan en de Christelijke kerk daarvoor in de plaats zou staan. De kanttekeningen bij onze Statenvertaling spreken bijvoorbeeld voortdurend van een kerk uit Joden en heidenen. God vergadert Zijn volk niet alleen uit het heidendom, maar ook uit het Jodendom.

Men geloofde niet in een andersoortige bedeling van het genadeverbond - behoudens de Coccejanen - of in een wederkomst van Christus aan het begin van een vreedrijk, maar meende dat Gods kerk op aarde een bloeitijd te wachten stond als Rome ten onder gegaan is en de heidenen het Evangelie is verkondigd. Dan zal het Joodse volk worden toegebracht.

Theodorus á Brakel sprak hierover zelfs op zijn sterfbed, een of twee dagen voor zijn overlijden, zoals we achterin zijn *Trappen des Geestelijken Levens* kunnen lezen, in de 'Laatste Uyren van den Autheur'. Toen hij bij het lezen in de profetieën van Jesaja kwam aan de laatste hoofdstukken 'begon hij te spreken over de bekering der Joden en hun herstelling, alsmede van een heerlijker staat van de heerlijker staat van de Kerk Jesu Christi op aarde.'

Sommige oudvaders gingen in hun toekomstverwachting zo ver dat ze Oudtestamentische profetien aangaande de toekomst van het Joodse volk niet als op het geestelijk Israël vonden slaan, maar op het natuurlijk Israël, het volk der Joden (o.a. W. à Brakel en Koelman). Anderen meenden, meer in de lijn van Calvijn, dat ze zagen op het geestelijk Israël, Gods volk, waartoe Joden en heidenen worden samengebracht (b.v. Voetius). Sommigen meenden dat heel het Joodse volk tot bekering zou komen, anderen dachten aan een groot deel van dat volk (zo ook de kanttekenaren van de Statenvertaling bij *Romeinen 11:26*). Sommigen dachten de bloeitijd van de Kerk geheel in de toekomst (à Brakel), anderen dachten, dat ze begonnen was (Koelman) en anderen waren van mening, dat ze in het verleden lag (de kanttekenaren bij *Openbaringen 20*). Sommigen dachten dat de Joden de Kerk moesten worden ingelijfd, anderen spraken liever over de Joodse Kerk als de moederkerk, waarin de heidenen moesten worden ingelijfd (Hellenbroek). Zij, die tegenstellingen willen zien tussen verschillende vertegenwoordigers van de Nadere Reformatie dreigen deze te maken door aan te scherpen wat alleen accentverschillen zijn. Er was eigenlijk geen sprake van grote tegenstellingen, maar van nuance-verschillen.

De exegese van Romeinen 11: 26: *En alzo zal geheel Israël zalig worden...* blijkt door onze oudvaders steeds zo gegeven te zijn, dat ze niet op gespannen voet stond met de Bijbelse leer van de predestinatie. Als het joodse volk zich massaal tot de Christus zal keren, zal dit toch niet inhouden dat ieder, hoofd voor hoofd, dit oprecht doet en dus voor eeuwig behouden wordt. Ook hierbij zal gelden dat 'het niet al Israël is, dat Israël genaamd wordt', zoals dit ook voor de kerk geldt. Essenius schrijft bijvoorbeeld bij dit 'gans Israël': 'zoo vele als waarlik na den Geest daertoe behooren.'

Doodbloedende initiatieven

Op verschillende tijden en plaatsen waren er initiatieven en zelfs kerkelijke besluiten om het werk tot bekering van Joden ter hand te nemen, maar het kreeg in de praktijk helaas weinig handen en voeten.

Op de provinciale synode van Zeeland, in 1618 gehouden te Zierikzee, is er aandacht gegeven aan de Joden. Men is allereerst bang dat zij Christenen zullen verleiden. Toch spreekt men daarna ook uit: 'Men zal oock voorslaen bequame middelen om deselve Jooden mettertijt te brengen tottet christengeloove volgens de belofte des apostels, Rom. 11.' De classis Walcheren, waartoe Willem Teellinck behoorde, had op 4 oktober van datzelfde jaar met het oog op deze synode het volgende gravamen geformuleerd: 'De Synodus zal gebeden wezen te letten op eene gevoegelijcke ordre, en trouwe dienaren des Woorts en leeraers te sende naar Oost-Indië en elders ender de heydenen, en bedencken, hoe men de Joden bequamelijckst tot de kennisse Christi bevorderen.' Deae initiatieven waren bedoelde voor de grote synode van Dordrecht in 1618-1619. Er klonk helaas niet meer van door in de besluitvorming van de synode.

Tegen einde van de zeventiende eeuw kwam er een verandering in positieve zin. De provinciale synode van Utrecht in 1670 heeft tien middelen geformuleerd voor de bekering

van de Joden. Ds. C. Neele noemt ze alle in zijn artikel in het boek *Trouw aan Israël* (Houten, 2004) en acht ze terecht tot op de dag van vandaag van wezenlijk belang. De provinciale synodes van Dordrecht van 1676 en 1677 namen resoluties aan met doel joden trachten over te halen zich tot het christendom te bekeren. Rabbijnen moesten uitgenodigd worden tot vriendelijke gesprekken over de Bijbel. Er kwam een financiële compensatie voor Joden die zich lieten bekeren. De overheid werd aangezocht twee geleerden aan te stellen en te honoreren voor het aangaan van dergelijke gesprekken. Men wilde de Talmoed in het Latijn laten vertalen. Men wilde dat geen der middelen zou aanlopen tegen de vrijheid van consciëntie.

Met name Sefardische joden gingen hier op in. Ze hadden in Spanje lange tijd onder de christenen verkeerd. Hun verdediging was van die aard dat in 1677 de discussies weer verboden werden, omdat de disputen haat wekten.

Tot georganiseerde evangelieverkondiging onder de Joden is het toen evenwel niet gekomen

De Joden woonden in ons land ook te midden van de Christenen, dus kon er geen sprake zijn van het sturen van zendelingen. Hellenbroek wekt wel op tot een vrome levenswandel om de Joden daardoor tot jaloersheid te verwekken, maar er was slechts zelden sprake van gezochte contacten. Zij die ijverden voor een Nadere Reformatie der Kerk, verbonden het uitblijven van zegen met het uitblijven van reformatie en de verwachting van een bloeitijd voor de kerk met het krachtig ter hand nemen van die reformatie. Door de ondergang van Rome, de uitroeiing van de beeldendienst en door reformatie der zeden zouden de Joden tot jaloersheid verwekt moeten worden om het Christendom te omhelzen. Bij het laatste volgt men over het algemeen twee sporen: men zoekt het te bereiken door intellectuele overreding en door een godzalige levenswandel, het eerste door disputen, het tweede door Nadere Reformatie.

Daarnaast blijft er de neiging hun diensten aan banden te leggen of zelfs te verbieden. Er is dan zowel sprake van een missionaire als van een antithetische houding.

De negentiende eeuw

Europese ontwikkelingen

Na de Verlichting zien we vooral in kringen die zich verzetten tegen de secularisatie in het theologisch denken, aandacht voor het oude bondsvolk. Min of meer buiten de kerk was er de beweging van de darbisten. John Darby (1800-1882) leerde dat na het tijdperk van de gemeente van Christus de tijd voor Israël zou aanbreken. Ongetwijfeld heeft hij invloed gehad op de Amerikaanse Evangelicals.

In ons land had vooral de Europese beweging van het Réveil veel invloed. In deze kerkelijke ervaring kwam het Joodse volk opnieuw in de belangstelling.

In Schotland was er in de tijd van Mac Cheyne een sterke begeerte om het zendingswerk, dat overal tot ontplooiing komt, uit te breiden naar het Joodse volk, in Europa en Palestina.

Op het vasteland van Europa groeide ook de gedachte dat de tijd nabij is, dat God Zijn beloften aan Israël spoedig zal vervullen. In Duitsland sprak onder andere F.W. Krumacher de hoop uit, dat Israël spoedig hersteld zou worden en tot de God des verbonds zou weerkeren. Anderen dwaalden van de gereformeerde kerkleer af en droomden weg in een concreet chiliasme.

Het Réveil

In Nederland dacht Bilderdijk dat de eindtijd nabij was, maar dat eerst nu ook voor Israël, het volk der belofte, het licht zou opgaan. Zijn leerlingen, twee bekeerde joden: Da Costa en Capadose, stonden in het centrum van de beweging. Zij waren ervan overtuigd dat God Zijn beloften aan Zijn oude volk ging vervullen; de tijd dat Hij Sion genadig zal zijn, acht men nabij.

Da Costa hield in zijn huis in Amsterdam geregeld Bijbellezingen. Hoewel de 29 hervormde predikanten hem meden, zegt dr. Evenhuis van hem in zijn waardevolle studie in vier delen, *Ook dat was Amsterdam*, dat hij meer voor de theologie heeft betekend dan de predikanten van zijn tijd. Toch kunnen we hem niet volgen in zijn vleselijke gedachten over Christus' koninkrijk. Da Costa is van mening dat de engel Gabriël tot Maria in een natuurlijke zin spreekt over de troon van David. Hij zegt: 'Ook zien wij er volstrekt niets ongerijmds of tegenstrijdigs in, met betrekking van het koningschap van Christus over de gehele wereld, dat Palestina eenmaal weder door de in Christus gelovig geworden stammen Israëls bewoond, en met een keur van zegeningen overstort, tot het middelpunt wordt gesteld van het koninkrijk Gods en van Christus over de gehele wereld.' In zijn toelichting op Ezechiël 36 zegt hij: 'Gij ziet, het land moet erbij zijn, om de zaak niet los te maken van Israël en haar te vergeestelijken. Niet de christelijke kerk heeft een eigen land, maar Israël; en dat volk en zijn land zijn één.' Niet dat hij verwachtte dat de tempeldienst hersteld zou worden, maar hij verwachtte zeker dat het Joodse volk als uit de dood herrijzen zou.

Da Costa's neef, Abraham Capadose, medicus van sefardische afkomst, koesterde een toekomstverwachting die we zonder meer chiliastisch kunnen noemen. Niet dat hij verwachtte dat Christus in een duizendjarig rijk op aarde zou komen regeren, maar hij onderscheidde drieërlei komen van Christus: door de Geest, Zijn komst als Koning en Zijn komst als Rechter. Wat Zijn komt als Koning betreft, denkt Capadose aan een paradijs, waar de zielen der gelovigen verblijven, terwijl hun lichaam in het graf ligt en hun geest naar de hemel is. Als Christus daar verschijnt zal Hij hun hun lichamen verheerlijkt weergeven. Dit paradijs zal de aarde naderen en de gelovigen die nog niet gestorven zijn, zullen een nauwe gemeenschap ervaren met de overleden gelovigen die dan met Christus duizend jaar zullen heersen. In die tijd zal het Joodse volk tot bekering komen en zal de tempel ook herbouwd worden, aldus de fantasierijke Capadose.

Hij is de oprichter van de 'Vereeniging van Vrienden Israëls', waaraan hij in de laatste tijd van zijn leven zijn tijd besteedde. In 1844 begon hij met het houden van bidstonden op iedere tweede maandag in de maand. In verschillende plaatsen stichtte hij comités voor hetzelfde doel;

Niet alleen Capadose was actief werkzaam voor de evangelieverkondiging onder het Joodse volk. Ook Carl A.F. Schwartz, naar ons land gezonden door de Vrije Schotse Kerk, heeft hiervoor veel gedaan. Hij wilde de Joden in aanraking brengen met het Evangelie, maar ook de christenen liefde bijbrengen voor het Joodse volk. Hij trok behalve veel Joden ook mensen uit de Hervormde kerk

en Afgescheidenen naar zijn druk bezochte bijeenkomsten. Voor het in de praktijk brengen van de idealen moet ik verwijzen naar het eerder genoemde artikel van ds. Neele in een eerdere uitgave van ons deputaatschap.

De twintigste eeuw

De Sjoa

De massale vernietiging van ongeveer zes miljoen Joden die in de Tweede Wereldoorlog plaatsvond, kan niet zonder meer op de rekening van het Christendom geschreven worden, wat onder Joden nogal eens te gemakkelijk gedaan wordt. De filosofie die schuilgaat achter de ideologie van het nationaalsocialisme is die van Nietzsche. Zijn leer van de 'Herrenmoral' en de 'Slavenmoral' ligt ten grondslag aan de grootheidswaan die Hitler verbond aan het Arische ras. Deze zag de Joden daarom als de zwakken die door de sterkeren uitgeroeid moesten worden. De satanische haat die daartoe als drijfkracht diende, toont ons dat de haat die ook Haman koesterde nog springlevend is. Op deze wijze kreeg het antisemitisme met zijn duivelse trekken een krachtige impuls, maar nu vanuit een geseclariseerd en modernheidens denken .

Het gaat ook niet aan om de Christenen hierbij vrij te pleiten van iedere smet. Niet alleen blijkt dat de westerse beschaving het kwaad in haar ontwikkeling niet te kunnen beheersen, maar velen hebben ook bijgedragen aan een nieuwe smet voor het Christendom, door dit kwaad niet met de kracht van de zelfverloochenende liefde te bestrijden.

Hoewel het niet juist is dit vreselijke gebeuren te beoordelen als een uitvloeisel van de zogenaamde vervangingsgedachte en het ook niet aangaat om een directe verbinding te zien tussen de christelijke geloofsleer en deze uitbarsting van haat, toch heeft de kerk in die dagen over het algemeen een bijzonder slappe houding aangenomen en te weinig gedaan om dit kwaad te ontmaskeren en te bestrijden. Weinig Christenen bleken er besef van te hebben dat de Joden in Gods Woord 'de beminden om der vaderen wil' heten. Is er in de Bijbel sprake van een bloedschuld als er onschuldig mensen worden gedood, dan mag men zich ook wel afvragen welke schuld de zogenaamde christelijke volkeren in de loop der eeuwen door pogroms, kruistochten en antisemitisme op zich hebben geladen vanwege hun houding ten aanzien van het Joodse volk.

De staat Israël

Door de verschrikkingen die over de Joden kwamen tijdens de Tweede Wereldoorlog bloeide het Zionisme op en sindsdien zijn vele duizenden Joden naar het hun door God beloofde land getrokken. Wat moeten we denken van deze opmerkelijke terugkeer in de zowat vervlogen twintigste eeuw van onze christelijke jaartelling? Heeft de stichting van een Joodse staat ons ook iets te zeggen? Zijn de overwinningen van deze staat op de omringende vijanden niet bijzonder en is dat ook niet de aandacht die er in de hele wereld is voor de stad Jeruzalem en de aanspraken van het Jodendom op deze stad? Mag de kerk bij zulke opmerkelijke zaken wel nalaten zich te bezinnen op de plaats die God gaf, geeft en geven wil in Zijn raadsplan?

Heel de wereld heeft in de twintigste eeuw gezien, hoe het volk der Joden als door een wonder in 1948 weer een eigen nationaal bestaan gekregen heeft in Palestina; niet weinigen van de puriteinen en van onze vaders van de Nadere Reformatie hadden dit voorspeld. De wijze, waarop het kleine overblijfsel zich temidden van zoveel miljoenen vijanden heeft mogen handhaven, heeft ieder verbaasd en verwonderd. Het is een wonder van God, die in Zijn voorzienig bestel alles zo beschikt heeft, dat er weer sprake is van een Joodse natie. De reacties erop vanuit de kerken zijn evenwel verschillend.

De Wereldraad van Kerken

Binnen de Wereldraad van Kerken werd in het begin nog de oproep gehoord tot Jodenzending. Men wilde onderscheid maken tussen antisemitisme en anti-judaïsme. Doel van de bekering moest zijn de spirituele vernietiging van het judaïsme. In 1961 veroordeelde de Wereldraad van Kerken antisemitisme als een misdaad tegen God en de mens. De historische gebeurtenissen die geleid hebben tot de kruisiging mogen niet zo worden voorgesteld alsof ze het Joodse volk van nu verantwoordelijk stellen. De collectieve mensheid wordt ervoor verantwoordelijk geacht. Toch blijkt steeds meer een sterke stroming aanwezig, die pro-palestijns is, op een wijze dat men zich wel mag afvragen of hier geen aanknopingspunten liggen voor het antisemitisme. Zo werd in 1975 in Nairobi een resolutie aangenomen, waarin onder andere terugtrekking van Israël uit de in 1967 veroverde gebieden werd geëist en het recht van het Palestijnse volk op zelfbeschikking werd vastgesteld. Ook in latere resoluties heeft men zich steeds uitgesproken in een pro-Arabische en dus anti-Joodse zin

Veranderende opvattingen

In de protestantse kerken in ons land is over het algemeen de gedachte dat de Joden het Evangelie verkondigd moet worden, verdwenen, om plaats te maken voor de opvatting dat er een samenspreking mag zijn, een overleg, waarbij ieder de ander respecteert (OJEC, Overlegorgaan Joden en Christenen). Men heeft geen boodschap meer voor de Jood en dreigt zelfs aan de schandpaal te nagelen, die ervan overtuigd zijn, dat het Evangelie van Jezus Christus hun verkondigd moet worden.

De Nederlandse Hervormde Kerk heeft zich in haar kerkorde van 1951 uitgesproken over haar relatie met Israël in een zin van onopgeefbare verbondenheid. Ieder gedachte aan de vervanginggedachte wilde men achter zich laten en ruimte geven aan een toekomstverwachting waarin Israël een geheel eigen plaats inneemt. In de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland is het volgende artikel ten aanzien van de verhouding tussen Kerk en Israël opgenomen (1,7): 'De kerk is geroepen gestalte te geven aan haar onopgeefbare verbondenheid met het volk van Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het koninkrijk Gods.' In onze tijd is dit weer ter discussie, mede vanwege de opleving van de vervangingsgedachte en de pro-palestijnse opvatting die in die kerk overheerst.

Bij alle wisselende opvattingen over de relatie tussen de kerk en Israël is er geen plaats voor Evangelieverkondiging. Men neigt tot samensprekingen op voet van gelijkheid, waarin geen plaats is voor Messiasbelijdende Joden, maar alleen voor de orthodoxie.

De twee-wegenleer is al langere tijd geleerd door de werkgemeenschap of kibboets Nes Ammim, waar deelnemende Nederlanders hun solidariteit betuigen met de Joden met de afspraak op geen enkele wijze aan Evangelieverkondiging te doen.

De naam 'Nes Ammim' betekent: de Banier der volken, maar helaas is er geen gezicht op Hem, Die als een Banier moeten worden opgeworpen vanwege de waarheid, opdat de beminden zullen bevrijd worden (Ps. 60).

Steun aan Israël

In 1981 is de stichting 'Christenen voor Israël' opgericht. Men wilde vooral de solidariteit van de Christenen met het steeds weer verdrukte Jodendom gestalte geven. De stichting heeft niet het doel het Evangelie te brengen bij het Joodse volk, maar zoekt meer naar vriendschapsbanden met het Joodse volk door allerlei acties waarin men vooral moreel en financieel steun geeft aan de staat Israël en aan allerlei projecten, met name ook van orthodoxe Joden. Tot voor kort vielen de Messiasbelijdende Joden buiten het gezichtsveld van deze stichting. Zoekt men naar een theologische visie, dan valt het niet mee hier een eenheid in te ontdekken. Allerlei opvattingen zijn mogelijk en ook chiliastische denkbeelden tieren hier welig. De eenheid ligt meest in het doel: Israël steunen. Voor een theologische onderbouwing krijgt ieder de ruimte om dit naar eigen inzicht te doen.

Ook andere stichtingen spannen zich in om projecten van Joden te steunen, zoals de stichting voor hulp aan Shaare Zedekziekenhuis en de stichting 'Vrienden van het Cheider'. Ook hier is geen sprake van een duidelijke theologische verantwoording van de hulp aan orthodoxe Joden, met een afzien van iedere vorm van Evangelieverkondiging.

In de hervormde kerk heeft zich nog enige tijd een hervormd-gereformeerd bezinningscomité verdienstelijk gemaakt om uitgaven te verzorgen die de neerslag geven van hun bezinningswerk. Na de waardevolle uitgaven 'Verkenning en Bezinning' van het Bureau Kerk en Israël zijn er zo opnieuw goede publicaties verschenen, maar helaas kwam er ook hierdoor geen werk tot stand voor Evangelieverkondiging onder het Joodse volk

Evangelieverkondiging onder Israël

Sinds 1974 worden er zogenaamde Lausanne-conferenties georganiseerd voor allerlei kerken of groepen die zich bezig willen houden met de Woordverkondiging onder Israël. Het is een ontmoetingsplatform, waar mensen van diverse pluimage uit heel de wereld hun gedachten en plannen uiten, maar het lijkt in de meeste gevallen veraf te staan van een duidelijke Schriftuurlijke onderbouwing van evangelieverkondiging onder Israël, zoals we die begeren

In Engeland en Amerika is een beweging actief voor deze evangelieverkondiging onder de naam 'Christian Witness to Israël'. De historische wortels van dit werk onder Joden gaan terug op de zendingsreis van Mac'Cheyne. We voelen ons met hen verwant in het verwerpen van de 'twee-wegen-leer' en de noodzaak om op Bijbelgetrouwe wijze de ene weg tot zaligheid in de ware Messias, de Heere Jezus, te verkondigen

In Nederland is de stichting 'Israël en de Bijbel' opgericht. Al houdt men zich niet bezig met verkondiging in de directe zin van het woord, de doelstelling is de Bijbel, maar met name ook

het Nieuwe Testament aan de Joden te brengen. Men zoekt boven de diverse kerkelijke denominaties te staan en houdt zich daarom niet bezig met verklaringen of verkondiging.

Ook interkerkelijk is vanuit ons land het 'Isaac DaCostafonds' in Israël werkzaam. Het doel van deze stichting is steunverlening aan Messiasbelijdende gemeenten in Israël. Daarna is het 'Comité voor steun aan Messiasbelijdende Joden' opgericht voor steun aan een enkele Messiasbelijdende voorganger; de laatste tijd zoekt men ook een breder terrein voor hulpverlening. Het gaat bij beide stichtingen meer om pragmatische hulpverlening dan om theologische bezinning, temeer ook daar ze interkerkelijk zijn.

Binnen de Gereformeerde Gemeenten is door de Generale Synode van 1995 een deputaatschap voor Israël ingesteld, voor Evangelieverkondiging en diaconale hulpverlening.

Verwachting en vervulling

Bezinning door studie behoort ook tot het mandaat van het deputaatschap. Daarom is er voortdurend studie gemaakt van de Bijbelse opdracht tot Evangelieverkondiging onder het Joodse volk. In de verschillende publicaties, elders in dit boek op orde gesteld, kunt u daarover lezen. Door deze studie werd de verwachting voor de bekering van het Joodse volk, waar de titel boven dit hoofdstuk van gewaagt, versterkt, maar ook het verlangen naar de vervulling verlevendigd. Verwachting moet een goede grond hebben om geen ijdele hoop te zijn. Die goede grond vinden we in Gods heilig Woord. Bestudering van de kerk- en dogmageschiedenis leerden ons dat ook in andere tijden deze verwachting leefde en dit gaf, met het uitzien naar de vervulling, een gevoel van verbondenheid. Hierover te lezen heeft ons dikwijls bemoedigd om door te gaan op de ingeslagen weg. We zijn vaak verwonderd geweest in oude boeken verwoord te vinden wat we in onze tijd in vervulling zien gaan.

Nooit zullen mensen Gods beloften vervullen. God is een jaloers God op Zijn eer. Hij leert Zijn kinderen altijd dat tussen de belofte en haar vervulling de beleving van de onmogelijkheid ligt om zelf iets aan die vervulling toe te doen. Daarbij komt nog de beleving van de onwaardigheid aan onze zijde dat er ook maar één belofte in vervulling gaat. Paulus schrijft: *Want zovele beloften Gods als er zijn, die zijn in Hem ja, en zijn in Hem amen, Gode tot heerlijkheid door ons* (2 Kor. 1:20).

Wij zullen Gods beloften voor het volk Israël niet vervullen. Christus heeft het alleen verdiend. Hij zal het dan ook doen, Gode tot eer!

Ds. C.J. Meeuse